

Hüquqi dövlət quruculuğunda ədliyyə və məhkəmə sisteminin müstəsna rolu var

Zəngin və keşməkeşli yol keçən Azərbaycan ədliyyəsinin yaranmasının 100 illik yubileyi ərəfəsindəyik. Hüquqi dövlət quruculuğunda ədliyyə və məhkəmə sisteminin müstəsna rolu olduğundan bu şanlı yubiley xalq arasında əsl bayram əhval-ruhiyyəsi ilə qeyd olunur. Şərhin ilk demokratik dövləti olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yarandığı 1918-ci ildə təsis olunan Azərbaycan ədliyyəsi bir əsrlik zəngin tarixi yol keçərək hüquq sisteminin inkişafında mühüm xidmətlər göstərmişdir və proses davamlıdır.

Cümhuriyyət dövründə vəziyyətin mürəkkəbliyinə, imkanların və kadrların məhdudluğuna baxmayaraq ölkənin ədliyyə sisteminin formalaşdırılması üzrə xeyli işlər görülmüş, Bakı şəhərinin ən görkəmli binalarından birində - "Səadət Sarayı" adlanan binada yerləşən Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən yeni hüquq sisteminin təşkili ilə bağlı həmin dövr üçün ən müstəqil hesab edilən əhəmiyyətli qərarlar qəbul olunmuş, nazirliyin təşəbbüsü ilə mühüm qanun layihələri parlamentin müzakirəsinə çıxarılmışdır.

Nazirlik öz işinə ilk növbədə ədliyyə strukturlarının, məhkəmələrin və istintaq sahələrinin bərpası ilə başlamış, gərgin fəaliyyət nəticəsində məhkəmə aparatları tədricən bərpa edilmiş, binalar qaydaya salınmış, çətinliklə də olsa hüquq ədəbiyyatı kitabxanası yaradılaraq 6 aylıq hüquq kursları təşkil edilmişdir. Həmçinin, ədliyyə orqanları və məhkəmələrin fəaliyyəti ilə bağlı bir sıra qərarlar qəbul edilmiş, o cümlədən 1918-ci il noyabr ayının 14-də Azərbaycan Məhkəmə Palatasının Əsasnaməsi, noyabrın 22-də isə Ədliyyə Nazirliyinin Əsasnaməsi təsdiq edilmişdir. Cəzaçəkmə yerləri ilə aparılan işin ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsində əhəmiyyəti nəzərə alınaraq hökumətin 1919-cu il 11 avqust tarixli qərarı ilə əvvəllər Daxili İşlər Nazirliyinin tərkibində olan həbsxanalar Ədliyyə Nazirliyinin tabeliyinə verilmiş, nazirliyin təşəbbüsü ilə "İstintaq hissəsinin quruluşu və gücləndirilməsi haqqında", "Məhkəmə idarəsi sahəsində vəzifələrə namizədlər haqqında", "Azərbaycan andlı iclasçılar məhkəməsinin təsis edilməsi haqqında", Azərbaycan Demokratik Respublikasının yaranmasının 1,5 illiyi münasibətilə ümumi amnistiya haqqında və digər qanunlar parlamentin müzakirəsinə çıxarılmışdır.

Azərbaycan ədliyyəsi sovet imperiyası dövründə çox ciddi çərçivələr arasında fəaliyyət göstərmiş, dəfələrlə ləğv olunaraq yaradılan nazirlik məhdud səlahiyyətlərə malik olmuş, yalnız ulu öndərin sovet dövründə ölkəyə rəhbərlik etdiyi illərdə əsaslı şəkildə yenidən formalaşdırılaraq gələcək inkişafı üçün əlverişli şərait yaranmışdır.

Ədliyyə işçilərində və hakimlərdə mənəvi stimullaşdırılması və Cümhuriyyət dövründən başlanmış tarixi irsin qorunması məqsədilə ümummilli lider Heydər Əliyevin 11 noyabr 2000-ci il tarixli Sərəncamı ilə 1918-ci ildə Azərbaycan Demokratik Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Əsasnaməsinin təsdiq edildiyi gün - 22 noyabr Ədliyyə işçilərinin peşə bayramı günü kimi müəyyən olunmuşdur. Bu bayramı ədliyyə işçiləri və hakimlər hər il böyük ruh yüksəkliyi ilə geniş qeyd edirlər.

Ümummilli liderin ədliyyə sisteminin inkişafına qayğısı müstəqilliyimiz bərpa olunduqdan sonra da davam etmiş, o, hüquqi dövlət quruculuğu prosesində məhkəmə sisteminin islahatını daim xüsusi diqqətdə saxlamış, məhkəmələrin müstəqilliyinə qarşı yönəlmiş hər hansı bir hərəketin yalnız ədliyyəyə, ədalətə və mühakimə prosesinə deyil, öncə vətəndaşların Konstitusiyası ilə qorunan hüquq və azadlıqlarına qarşı olduğu nəzərə alınaraq bu sahədə köklü məhkəmə-hüquq islahatları aparılmışdır. Bu islahatlar nəticəsində əvvəlki hüquq sistemindən fərqli olaraq yeni müasir hüquq sistemi bərqərar olmuş, ölkədə üçpilləli məhkəmə sistemi fəaliyyətə başlamışdır.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, məhkəmə-hüquq islahatları hər zaman davam edən prosesdir. Hətta inkişaf etmiş dövlətlərdə də bu sahədə islahatlar aparılır, məhkəmə sistemi təkmilləşir. Təsədüfi deyil ki, Avropa məkanında bir çox dövlətlərdə məhkəmə fəaliyyətinə digər hakimiyyətlər tərəfindən müdaxilə edilməsi, məhkəmələrin maliyyələşməsinin pisləşməsi, hakimlərin əmək haqlarının və sayının azaldılması kimi neqativ tendensiyalara rast gəlinir. Respublikamızda isə hakimlərin əmək haqqının azaldılmasının yolverilməzliyi qanunla təsbit edilmişdir. Ölkə başçısının rəhbərliyi ilə Azərbaycanda bu sahədə aparılan ardıcıl və məqsədyönlü islahatlar uğurla inkişaf etdirilərək son illər məhkəmə sistemi beynəlxalq standartlara uyğun təkmilləşdirilmiş, məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyi möhkəmləndirilmiş, bu sahədə fəaliyyəti tənzimləyən qanunvericilik bazası əsaslı şəkildə yenilənmiş, insanların məhkəmələrə müraciət imkanları xeyli asanlaşmış, infrastruktur müasirləşmişdir.

Ölkə rəhbərinin məhkəmə hakimiyyətinə verdiyi mühüm önəm nəticəsində yeni təsisatlar - məhkəmə hakimiyyətinin müstəqil özünüidare orqanı olan Məhkəmə-Hüquq Şurası yaradılmışdır. Artıq 13 ildir ki, uğurla fəaliyyət göstərən Məhkəmə-Hüquq Şurasının səlahiyyətləri xeyli genişləndirilmişdir. Eyni zamanda, ölkəmizdə hakimlərin seçiminin ən şəffaf qaydaları tətbiq olunur və bu gün məhkəmə hakimiyyətində təmsil olunan hakimlərin əksəriyyətini məhz bu seçim əsasında təyin olunanlar təşkil edir. Ümumiyyətlə, hakimlik peşəsi çox şərəfli, eyni zamanda xüsusi məsuliyyət tələb edən peşədir. Ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi qanunların tələblərinə dönmədən əməl etmək, hakim fəaliyyətinin mənəvi və tərbiyəvi təsirini təmin etmək, ədalət mühakiməsinin adına xələl gətirən hərəkətlərdən çəkinmək bizim əsas vəzifəmizdir. Ölkə başçısı cənab İlham Əliyev Şəki Məhkəmə Kompleksinin açılışı zamanı məhkəmə və ədliyyə orqanlarının əməkdaşları ilə keçirdiyi müşavirədə qeyd etmişdir ki, məhkəmələrin qərarları ədalətli olmalıdır, ədalət pozulduqda əlbəttə ki, həm narazılıq yarana, həm də, ümumiyyətlə, cəmiyyətin müsbət inkişafı çətinliklərlə üzləşə bilər. Ədalətli qərarlar həm insanlarda dövlətə inamı artırır, eyni zamanda, həyatımızı tənzimləyir. Ona görə də cəmiyyətdə məhkəmənin nüfuzu və ona etimad yalnız o zaman tam təmin edilir ki, bu inam hakimlərin müstəqilliyinə, obyektivliyinə, qanunların alliliyinə, qərəzsizliyinə və ədalətliliyinə əsaslanın. Təsədüfi deyil ki, Məhkəmə-Hüquq Şurası tərəfindən hakimlərin fəaliyyətinin prinsipial qiymətləndirilərək hakim adına və nüfuzuna xələl gətirən şəxslərin məhkəmə sistemindən kənarlaşdırılması üzrə ardıcıl tədbirlər görülür.

Məhkəmə-hüquq sistemində aparılan uğurlu islahatlar həm də beynəlxalq aləmdə böyük maraq doğurur, bu sahədə ölkəmizin nailiyyətləri yüksək qiymətləndirilərək tətbiq olunan yeniliklər, o cümlədən hakimlərin ən şəffaf seçim proseduru, məhkəmələrin yüksək statusuna uyğun müasir infrastrukturunun yaradılması, yeni innovativ elektron sistemlərin tətbiqi sahəsində Azərbaycanın müsbət təcrübəsi digər dövlətlərə nümunə göstərilir.

Ölkəmizin məhkəmə sistemindeki nailiyyətlərinin Av-

ropa Şurası tərəfindən təqdir olunaraq bu mütəbər qurumun "Ədliyyənin Kristal Tərəzisi" mükafatına layiq bilinməsi hər birimizdə yüksək iftixar hissi ilə qarşılanmaqla bu sahədə islahatların uğurla həyata keçirilməsinin əyani təzahürü olmuşdur. Avropa Şurasına üzv dövlətlər arasında keçirilmiş bu müsabiqədə ölkəmizin təqdim etdiyi "Məhkəmənin Nəbzi - İdarəetmədə İnqilab" layihəsinin ən müstəqil layihə kimi qiymətləndirilərək mükafatlandırılması Azərbaycanın bu unikal təcrübəsinin səmərəli və qabaqcıl olmaqla yanaşı, digər dövlətlər üçün tətbiqinin mümkünlüyünü təsdiq edir. Bu təcrübə sözsüz ki, məhkəmə sistemində inqilabi dəyişikliklərə rəvac verən ölkə Prezidentinin 13 fevral 2014-cü il tarixli Sərəncamına əsasən "Elektron məhkəmə" informasiya sisteminin yaradılması üzrə görülən tədbirlər çərçivəsində ərsəyə gəlmiş və onun tətbiqi məhkəmə fəaliyyətinin elektron idarə olunmasına, hakimlərin iş yükünün qiymətləndirilməsinə və məhsuldarlığının artırılmasına xidmət edir.

Ümumiyyətlə, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının geniş tətbiq olunduğu indiki dövrdə məhkəmə fəaliyyətinin elektronlaşdırılması, vətəndaşların müraciət imkanlarının genişləndirilməsi, ədalət mühakiməsinin əlçatanlığının asanlaşdırılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən bu sahədə görülən işlər, o cümlədən Dünya Bankı ilə birgə ədliyyə sisteminin müasirləşdirilməsinə dair həyata keçirilən uğurlu layihələr çərçivəsində paytaxtda və bölgələrdə yeni inşa olunmuş müasir məhkəmə bina və komplekslərinin istifadəyə verilməsi, burada ən son informasiya texnologiyalarının, elektron məhkəmə sisteminin tətbiqi hakimlərin iş şəraiti ilə yanaşı, onların səmərəli fəaliyyətində öz müsbət təsirini göstərir.

Ədliyyə naziri, Məhkəmə-Hüquq Şurasının sədri Fikrət Məmmədovun bölgələrdə yeni məhkəmə binalarının açılışı, eyni zamanda vətəndaşların səyyar qəbülləri çərçivəsində yerli ədliyyə orqanlarına və məhkəmələrə baş çəkərək həmin qurumların fəaliyyəti və iş şəraiti ilə tanış olması, ədliyyə işçiləri və hakimlərlə müşavirələr keçirilərək fəaliyyətdə şəffallığın və vətəndaş məmnunluğunun, məhkəmə qərarlarının ədalətliliyinin və icrasının təmin olunması ilə bağlı tövsiyə və tapşırıqları hər birimizi daha məsuliyyətlə fəaliyyət göstərməyə sövq edir. Çünki bu tələblər dövlət başçısının insanlara layiqli xidmətlərin göstərilməsi, onların müraciətlərinə həssaslıqla yanaşılması, vətəndaş-məmur münasibətlərinin sağlam zəmində qurulması ilə bağlı göstərişlərindən irəli gəlir. Ölkə Prezidentinin insan hüquqlarının etibarlı təminatına həssas münasibətinin və humanist siyasətinin təzahürü olaraq imzaladığı "Penitensiar sahədə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi, cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi, təcridetmə ilə əlaqədar olmayan alternativ cəza və prosessual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiqinin genişləndirilməsi barədə" 10 fevral 2017-ci il tarixli Sərəncamı da məhz insanların azadlıq hüququnun qorunmasına, onlara ədalətli, humanist nöqteyi-nəzərdən yanaşılmasına xidmət edir.

Qeyd olunan Sərəncam ölkəmizdə aparılan məhkəmə-hüquq sistemində islahatların yeni mərhələdə davamına təkan verməklə cəza-icra siyasətinə baxışın yenilənməsini, cinayət qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsini, dünyada mövcud olan müstəqil təcrübələr, o cümlədən cəmiyyətdən təcridetmə ilə əlaqədar olmayan alternativ cəza və prosessual məcburiyyət tədbirlərində elektron nəzarət vasitələrinin tətbiqini şərtləndirmişdir. Həmin Sərəncamla məhkəmələrə həbs qətimkan tədbirinin seçilməsinə həssas yanaşıl-



ması, bu tədbirlərin tətbiqi əsaslarının mövcudluğunun araşdırılması, bununla bağlı təqdimatlara baxılarkən digər qətimkan tədbirlərinin seçilməsinin mümkünlüyünə, cəzanın növ və həddini müəyyən edərək cəzanın sosial ədalətin bərpası, məhkumun islah edilməsi və yeni cinayətlərin törədilməsinin qarşısının alınması məqsədilə tətbiqinə, cinayət törətməkdə təqsirli bilinən şəxsə qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş hədlərdə ədalətli cəzanın təyin edilməsinə xüsusi diqqət yetirilməsi ilə bağlı tövsiyələr verilmişdir.

Bütövlükdə proqram xarakteri daşıyan bu Sərəncamda verilmiş tapşırıq və tövsiyələrin icrası üzrə artıq bir çox mühüm tədbirlər həyata keçirilmişdir. Belə ki, ölkə Prezidentinin təşəbbüsü ilə əhatəliyinə, konseptuallığına və tənzimlənmə sahəsinə görə Cinayət Məcəlləsinə 300-ə yaxın dəyişiklik edilmişdir ki, bura humanistləşdirmə, liberallaşdırma, azadlıqdan məhrumetmə sanksiyalarının azaldılması daxildir. Həmçinin, müvafiq maddələrdə azadlıqdan məhrumetmə ilə yanaşı, yüksək məbləğlərdə cərimə cəzası da tətbiq olunmuş, cinayət tərkiblərinin Məcəllədən çıxarılması yolu ilə bəzi əməllər dekriminallaşdırılmışdır.

Eyni zamanda, azadlıqdan məhrumetmə cəzasının tətbiqi hallarının azaldılması və sanksiyalara alternativ cəzaların daxil edilməsi məqsədilə Cinayət Məcəlləsinə yeni növ cəza daxil edilmişdir ki, bu, məhkumun cəmiyyətdən tam təcrid olunmadan yaşayış yeri üzrə nəzarət altında saxlanılmasından ibarət olan azadlığın məhdudlaşdırılması cəzasıdır. Artıq məhkəmələr tərəfindən azadlığın məhdudlaşdırılması cəzası geniş tətbiq edilir. Həmin cəzanın icrası zamanı elektron nəzarət vasitələrinin tətbiqi nəzərdə tutulur. Avropa ölkələrində aparılmış tədqiqatlar göstərir ki, belə vasitələrin tətbiq edildiyi məhkumların tam əksəriyyəti cəzanın çəkilməsi şərtlərini pozmur və yenidən cinayət törədilməsindən çəkinir. Elektron nəzarət vasitələrindən, həmçinin şərti məhkumetmə və ya cəzadan şərti olaraq vaxtdan əvvəl azadətə institutlarının tətbiqi zamanı istifadə edilməsi nəzərdə tutulur.

Cəmiyyətimizdə rəğbətə qarşılanan bu humanist tədbirlər və tətbiq olunan yeniliklər onu deməyə əsas verir ki, cənab Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə vətəndaşların mənafeyinə hesablanmış çoxşaxəli hüquqi islahatlar uğurla davam etdirilir. Bütövlükdə, Azərbaycan ədliyyəsinin inkişafı naminə həyata keçirilən bütün tədbirlər ölkəmizdə insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarını ardıcıl və dolğun şəkildə, daha geniş və demokratik məzmununda təmin etmək məqsədlərinə xidmət edir.

Dövlət qayğısının nəticələri təsdiq edir ki, ədliyyə işçiləri və hakimlər onlara göstərilən diqqət və qayğıdan ruhlanaraq, dövlətçilik amallarına daim sadıq qalaraq ölkənin inkişafı və qüdrətlənməsi naminə bundan sonra da yüksək əzmlə çalışacaqlar. Fürsətdən istifadə edib bütün ədliyyə işçilərini və hakimləri 22 noyabr peşə bayramını Azərbaycan ədliyyəsinin yaranmasının 100 illiyi münasibətilə ürəkdən təbrik edir, çətin və şərəfli işlərində onlara müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

İxtiyar ABUŞOV,
Saath Rayon Məhkəməsinin sədri.